

DGK Lab

innovatie in recreatie

Eetbaar Landschap Cursusdag 3

Buitengoed Ta Fête – 16 januari 2020

Ruimtelijke indeling

Ter voorbereiding op de derde cursusdag is iedereen thuis aan de slag geweest met het maken van een basiskaart voor het eigen terrein. Dit is in feite de eerste stap van observatie naar ontwerp. De gemaakte plattegrond dient als gereedschap voor de plannen met de locatie. Aan de hand van de aanwezige factoren is de gunstigste plek voor een element eenvoudiger te bepalen. Zonder deze houvast kan het een aardig complexe puzzel worden om allerlei elementen met verschillende behoeften en uitvoer bij elkaar te brengen. Tijdens de vorige sessie zijn de methoden van ruimtelijke indeling al kort aangestipt, te weten het werken in Sectoren en Zones.

Sectoren

Alle factoren die van buitenaf invloed uitoefenen op een plek, worden meegenomen in een sectorenanalyse. Hierbij gaat het om alle energieën van buiten het systeem die een uitwerking hebben op het microklimaat, zoals wind, zon, regen, kou en dergelijken. Bepaalde plekken op een terrein zullen meer te maken hebben met deze factoren dan andere. Voor het ontwerpen en het vinden van de plekken waar bepaalde soorten goed zullen groeien, verschaft een sectorencartaar waardevolle informatie.

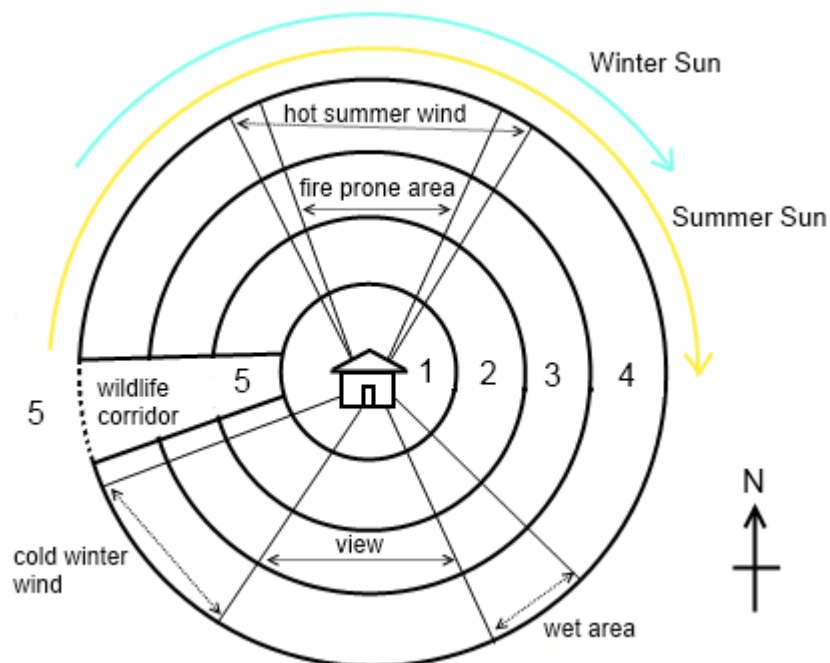

Fig. 1: Voorbeeld van een sectorenanalysekaart. (©2018 DeepGreenPermaculture.com)

Zoals veel zaken die we tot nu toe hebben behandeld, begint een sectorenanalyse met observatie. De meest voor de hand liggende factor van buitenaf is daarbij het weer. De plaats waar de zon gedurende het jaar opkomt zorgt al voor een verschil tussen locaties: er zijn delen van het terrein die het hele jaar zon hebben (binnen de korte boog van de winterzon), delen die alleen in de zomer zon krijgen en hele stukken die helemaal geen zon ontvangen. Dit is dus een factor die het terrein opdeelt in delen waar licht en warmte schaars of juist in overvloed aanwezig zijn. Zo geldt dat ook

voor de dominante (dagelijkse) windrichting (het beste uit te splitsen in zomerwind en winterwind) en stormwind. Op diens beurt brengt de wind ook de richting van droogte, vorst en regen met zich mee, wat het microklimaat op een terrein weer onderverdeelt in natte gebieden en droge gebieden, enzovoorts. Naast dergelijke weersfactoren zijn er vele andere invloeden die aangegeven worden in de sectorenkaart. Wanneer bijvoorbeeld lawaai of vervuiling uit een bepaalde richting invloed heeft op je locatie, kan het wenselijk zijn dit ook mee te nemen in de sectorenanalyse. Het credo is wederom 'blijven observeren'. Men leert een plek mettertijd beter kennen, en ook deze invloeden willen nog wel eens aan verandering onderhevig zijn. Wanneer er bomen worden aangeplant zijn deze in het begin misschien nog niet zodanig hoog dat ze schaduwen werpen over andere delen van een terrein, maar op den duur kan dat wel een rol gaan spelen. Het is ook daarom aan te raden een sectorenanalyse te maken op transparant papier en dit over de basiskaart te leggen.

Zonering

Het andere fundamentele aspect van ruimtelijke planning betreft zonering. Bij het indelen in zones wordt gekeken naar de mate waarin elementen door jouzelf gebruikt worden en de hoeveelheid zorg die er ingestoken moet worden. Sommige elementen in het systeem hebben meer aandacht nodig dan anderen, zo moet een kiembak met jonge plantjes dagelijks verzorgd worden, terwijl je andere elementen gewoon graag voor de grijp hebt, zoals een waterkraan of een kruidenspiraal. Aan de hand van deze wensen is te bepalen welke elementen dichtbij en welke elementen veraf komen te staan. Het is in wezen niet meer dan efficiënt ruimtegebruik nastreven.

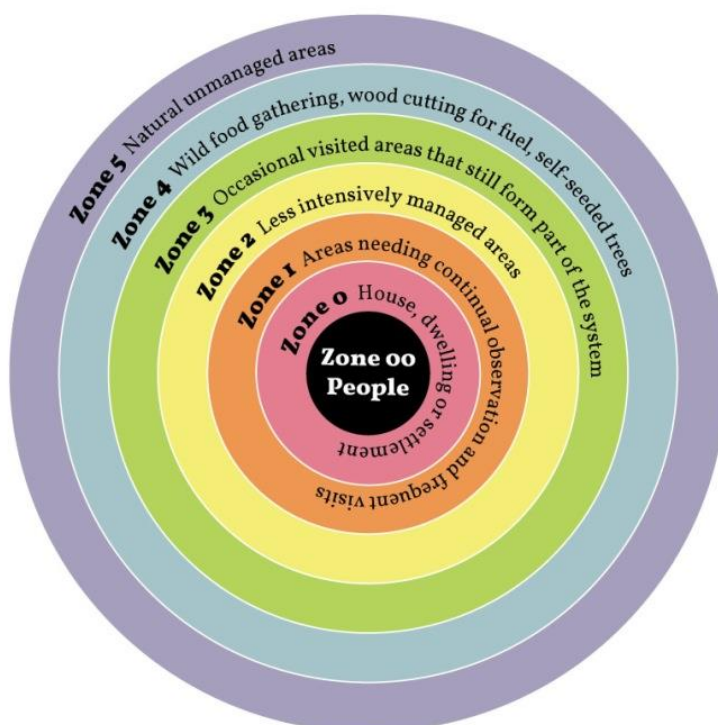

Fig. 2: Globale weergave van de verschillende zones. (©2018 – TryBackyardFarming.com)

Het woonhuis vormt in de meeste gevallen zone 0, ofwel het centrum van de activiteit. Van daaruit worden de andere zones ingedeeld, van zone 1 (intensieve aandacht) tot en met zone 5 (wilde natuur). Deze wijze van zonering is zuiver theoretisch en ontstaat uit ervaring, er is geen letterlijke afbakening nodig. De onderstaande indeling is dan ook niet in steen gegrift en puur te gebruiken als gereedschap om wat houvast te hebben bij het ontwerpproces.

- Zone 0: centrum van activiteit
Hier wordt 'geleefd' en zijn energie en water voorhanden. Vaak betreft dit het woonhuis, maar het is ook mogelijk met meerdere centra te werken, bijvoorbeeld een kas die als uitvalsbasis dient.
- Zone 1: intensieve teelt (dagelijkse aandacht)
In de eerste zone vinden we elementen die dagelijks aandacht nodig hebben. Hierbij valt te denken aan kruiden en salades en kiembakken voor het opkweken van zaden, maar ook aan gevoelige planten en praktische zaken zoals een regenton en hardhout. In de regel is dit de directe omgeving van het huis, binnen een straal van een paar meter.
- Zone 2: minder intensieve aandacht
De volgende zone wordt gevuld met bijvoorbeeld groente en fruit van iets groter formaat, kippen en andere kleine dieren, een vijver, moestuin of kleine fruitbomen. Het is ook een zone waar een werkplaats goed zou passen, of bijvoorbeeld bijenkassen.
- Zone 3: basisvoedsel en zogenaamde "feeders"
De derde zone is het domein van grotere landbouwproducten als aardappelen, knollen en granen. Ook kleinvee (al dan niet met stallen) en kleine houtteelt past in de derde zone. Windsingels of schuttingen zijn verder een typische elementen: het is gunstig deze niet direct naast de deur te hebben.
- Zone 4: extensieve productie
In zone 4 bevinden zich over het algemeen het grootvee (dat niet dagelijks gemolken wordt) als schapen, en grotere houtteelt. Inheemse (planten)soorten, of beter gezegd soorten die zich er al bevonden omdat ze goed gedijen in het aanwezige klimaat, maken ook deel uit van deze zone.
- Zone 5: wildernis – minimaal beheer
De laatste zone heeft nagenoeg geen beheer nodig. Dit kan bijvoorbeeld een bos aan de rand van het terrein zijn, maar ook een hoek van de tuin waar de natuur zichzelf heeft gevestigd. Let wel, dit is geen dichte zone! Een vogelhuisje bij het keukenraam is in feite de introductie van zone vijf dichtbij het huis, want voor vogels hoeft niets aan beheer gedaan te worden. Vijvers zijn daarbij elementen die ook eerder in andere zones voorkomen, maar toch een element van wildernis meebrengen.

Er zijn een aantal belangrijke zaken die opgemerkt moeten worden met betrekking tot het zoneverhaal. Allereerst is het geen absolute rekenfactor. Bevinden bepaalde elementen zich in een andere zone dan 'gebruikelijk', dan hoeft dit natuurlijk geen consequenties te hebben. Tussen zones

zijn er ook geen harde grenzen, hoewel een natuurlijke barrière wél kan zorgen dat een plek minder goed bereikbaar is. Zo'n plek wil je logischerwijs ook niet dagelijks moeten bezoeken. Het gaat er vooral om te rekenen dat je het meest 'leeft' in zone 1 en 2, en nauwelijks in zone 5. In Nederland is het daarbij goed mogelijk dat het ontwerp niet verder gaat dan zone 3 vanwege de ruimte en directe omgeving. Het gebruik van de zones is met name een kwestie van energie, en de distributie hiervan. Tot slot is het belangrijk op te merken dat de zones niet noodzakelijk op een bepaalde afstand beginnen of in een bepaalde straal rond het huis liggen. Een voorbeeld van hoe een zonekaart er in de praktijk uit kan zien is de onderstaande afbeelding.

Fig. 3: Zones kunnen overlap vertonen. (©2017-2018 Piwakawaka Valley Ltd.)

Composteren (deel 2)

Tijdens de vorige les is composteren ook al even aan bod gekomen. Dit proces spiegelt de natuurlijke afbraak door het bodemleven, waarvoor enkel de voorwaarden geschapen hoeven te worden. Dat begint met een balans tussen groen (vers, vochtig en voedselrijk) en bruin (oud, droog en voedselarm) restmateriaal. Het is efficiënt daarbij gebruik te maken van een doorschuifstelsel met twee of drie (luchtdoorlatende) bakken, zodat de compost na verloop van tijd overgegooid kan worden. De hele berg omspitten hoeft dan niet: de bovenlaag kan er stukje voor stukje met een hooivork afgekamd worden en naar de volgende bak worden overgezet. Zo kunnen de delen die slecht verteerd zijn alsnog omgezet worden.

Er zijn twee veelgebruikte methoden: warm composteren en koud composteren.

Warm composteren: Bij deze vorm wordt in één keer een grote hoeveelheid groene en bruine compost samengevoegd. Door de afbraak van zo'n grote massa ontstaat een hoge temperatuur, waarmee de vertering snel in gang wordt gezet. Om voldoende warmteopbouw te krijgen is minstens een kuub aan materiaal wenselijk. Verder is het een kwestie van geduld: na een half jaar of een jaar kan de compost worden overgeslagen naar de volgende bak. Let wel, ook zo'n grote composthoop moet ademen! Een klein laagje takken op de bodem kan al voor wat zuurstof zorgen.

Koud composteren: Een koude composthoop start niet met een enorme berg, maar juist met steeds kleine toevoegingen van organisch materiaal. Hiervoor kan gewoon het dagelijkse GFT-afval worden toegevoegd (groene compost), met af en toe een handje droog materiaal (bruine compost). Mengen hoeft niet, want na verloop van tijd ontstaat er gewoon een stabiel 'bodemleven', met continue vorming van compost.

Voor beide vormen van composteren is een plek in de schaduw belangrijk: in de volle zon zou de hoop te veel uitdrogen. Zorg daarbij wel dat de plek een beetje beschut, maar niet volledig afgesloten is, en dus doorlaatbaar blijft voor vocht en lucht. De hoop moet immers vochtig blijven, maar niet echt nat zijn. Het bodemleven komt vanzelf in de composthoop, maar is eventueel te enten met een handje bosgrond of reeds verteerde compost.

Het beste moment om compost toe te passen is het najaar. De bodem is dan nog warm en het bodemleven is nog actief, waardoor de voedingsstoffen uit de compost direct bij de planten terecht kunnen komen. Het voorjaar is ook geschikt voor het toevoegen van compost aan de bodem, zolang het maar niet te dicht op de zomer gebeurt vanwege het risico op uitdroging. Wanneer je compost gebruikt, hoeft dat niet ingewerkt te worden; het kan direct op de aardelaag gestrooid worden. Wees niet te rijkelijk met het toevoegen van compost, zeker niet bij meerjarige planten. Een té rijke bodemlaag zorgt er immers voor dat planten hun wortels niet meer verdiepen, wat vooral meerjarige planten wel hard nodig hebben. Het is daarom soms beter het bodemleven te stimuleren door de grond af te dekken met houtsnippers of bladmateriaal, ook wel 'mulchen' genoemd. Een bedekte grond ontstaat in de natuur vanzelf en is vrijwel altijd beter dan een kale grond.